

Názory žáků a rodičů na význam vzdělání a profese pro životní úspěch a spokojenost

Petr Hlad'o

Institut celoživotního vzdělávání, Mendelova univerzita v Brně, Brno

Anotace: *Názory žáků a rodičů na význam vzdělání a profese pro životní úspěch a spokojenost.* Empiricky orientovaná studie je zaměřena na zmapování názorů žáků základních škol, středních odborných škol a středních odborných učilišť a jejich rodičů na vzdělání, jeho vliv na pracovní uplatnění, životní spokojenost a úspěšnost. Dále je zhodnocen subjektivně vnímaný význam kongruence zvolené vzdělávací a profesní dráhy se zájmovým zaměřením. Použitým výzkumným nástrojem byly párové dotazníky pro žáky absolventských ročníků základních škol ($n = 779$), středních odborných škol a středních odborných učilišť ($n = 442$) a jejich rodiče. Sběr dat proběhl v roce 2011 na 40 základních a 20 středních školách. Z provedených analýz vyplývá, že respondenti připsují hodnoceným oblastem poměrně velký význam. Tyto poznatky jsou pozitivní, neboť se zkoumané proměnné významně promítají do rozhodování o vzdělávací a profesní dráze. PEDAGOGIKA.SK, 2012, ročník 3, č. 4: 213-231

Klíčová slova: vzdělání, profese, životní úspěch, kariéra, kariérové rozhodování, volba střední školy, volba vysoké školy, vzdělanostní aspirace, životní spokojenost

Opinions of Pupils and Parents on Importance of Education and Profession for Life Success and Satisfaction. The empirical study focuses on examining opinions of graduates of primary school, secondary technical schools and secondary vocational schools as well as their parents on education, its effect on employment chances, life satisfaction and life success. In addition, subjectively conceived importance of congruence between the chosen educational and professional careers with the interest of pupils was explored. Questionnaires were administered to primary school graduates ($n = 779$), secondary technical school and secondary vocational school graduates ($n = 442$) and to their parents. Data were gathered in 2011 in 40 primary and 20 secondary schools. The analyses showed that respondents attribute relatively high importance to the investigated domains. These findings are found satisfactory because the variables that were investigated affect the decision on educational and professional careers of pupils. PEDAGOGIKA.SK, 2012, Vol. 3. (No. 4: 213-231)

Key words: education, profession, life success, career, career decision making, choice of secondary schools, choice of university, academic aspiration, life satisfaction

1. Úvod

Vzdělání je v moderní individualizované společnosti jedním z významných faktorů, který prostřednictvím absolvovaného studijního programu (Teichler,

2007), studijního oboru (Reimer, Noelke, Kucel, 2008) a tomu odpovídajícího spektra dostupných profesí (Velden, Wolbers, 2007; Heijke, Meng, 2006) spoluurčuje profesní úspěšnost, tj. finanční ohodnocení a zaměstnanecký status, zaměstnatelnost, míru autonomie a jistotu pracovního místa, možnost se dále profesně rozvíjet a růst, profesní perspektivu, celkovou spokojenost v práci atd. (Ryška, Zelenka, 2011, s. 82–83). Vzdělání – skrze vykonávané zaměstnání – zajišťuje určitou míru prestiže, výdělků, životní úrovně i celkové kvality života, a tím vede k vzestupné či sestupné sociální mobilitě (srov. Trhlíková, Vojtěch, Úlovcová, 2008; Matějů et al., 2006; Burda et al. 2003).

Podle P. Matějů et al. (2006) se stále častěji objevují koncepce zdůrazňující empiricky podložený fakt, že „vzdělanostní nerovnosti mají do značné míry původ v různé mentalitě rodin s různým sociálně-ekonomickým statusem, v jejich rozdílném vnímání možných přínosů vzdělání poměřovaných riziky a náklady spojenými s rozhodnutím dítěte studovat“ (s. 8). Tyto hluboce uložené faktory psychologické povahy totiž ovlivňují rodičovskou podporu – časové, kulturní, sociální a ekonomické investice rodičů do dětí, jejich zájem o školu a vzdělání – a tím samotné aspirace žáků na vzdělání (srov. Katrňák, 2006; Goldthorpe, 1996).

Empiricky orientovaná studie je proto zaměřena na zmapování názorů žáků základních škol, středních odborných škol, středních odborných učilišť a jejich rodičů na význam vzdělání pro životní spokojenost a úspěch, na souvislost dosaženého vzdělání s profesním uplatněním a důležitost akceptovat při kariérovém rozhodování zájmové zaměření. Tyto proměnné se významně promítají jak do rozhodování žáků o další vzdělávací a profesní dráze, tak do strategií rodičů, jež mají v tomto rozhodování na žáky významný vliv (srov. Hlad'o, 2010). Poznatky budou diskutovány zejména v kontextu rozhodování žáků základních škol o volbě povolání, kteří stojí před tzv. první směrovou volbou (srov. Koščo, 1971).

2. Metodologie empirického šetření

Dílejší závěry prezentovaného výzkumu vycházejí z kvantitativně orientovaného šetření, jehož design byl navržen *Národním ústavem pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků* v rámci projektu Kariérové poradenství v podmínkách kurikulární reformy VIP Kariéra II – KP. Stěžejním záměrem bylo zjistit aktuální informace o kariérovém rozhodování žáků základních škol, středních odborných škol a středních odborných učilišť při přechodu mezi vzdělávacími stupni a na trh práce.

Použitým nástrojem sběru dat byly tištěné párové dotazníky pro žáky absolventských ročníků a jejich rodiče. Dotazníky byly administrovány ve druhém pololetí školního roku 2011/12 (tj. v březnu a dubnu 2011) žákům a

rodičům žáků (1) 9. ročníků základních škol; (2) středních odborných škol a středních odborných učilišť v oborech poskytujících střední odborné vzdělání s maturitní zkouškou (kód M) a v tříletých učebních oborech ukončených závěrečnou zkouškou s výučním listem (kód H)¹. Žáci dotazníky vyplnili v průběhu běžné výuky za přítomnosti administrátora – vybraného učitele pracujícího na příslušné vzdělávací instituci, který byl pro tento účel proškolen. Rodičům byly dotazníky distribuovány prostřednictvím žáků. Každému dotazníku byl přidělen unikátní kód sloužící pro spárování dotazníku žáka a rodičů. Sběr dat proběhl na základních a středních školách ve čtyřech ze čtrnácti krajů České republiky (v Ústeckém kraji, Moravskoslezském kraji, Plzeňském kraji a Hlavním městě Praha). Z každého kraje bylo náhodně vybráno deset základních a pět středních škol (bez ohledu na zřizovatele). V prezentovaných analýzách však není teritorialita respondentů zohledněna. Výběrový soubor tvořilo 779 žáků základních škol a 442 žáků středních odborných škol a učilišť a stejný počet rodičů. Návratnost dotazníků byla u respondentů z nižšího sekundárního vzdělávání 36% a u respondentů z vyššího sekundárního vzdělávání přibližně 23%. Dotazníky byly koncipovány s využitím poznatků dříve realizovaných výzkumů zaměřených na přechod žáků mezi vzdělávacími stupni a na trh práce (např. Walterová et al., 2009; Trhlíková, Vojtěch, Úlovcová, 2008; Smetáčková, 2005; Katrňák, 2004 aj.). Data byla nejprve analyzována za použití deskriptivních statistických postupů. U škálových odpovědí byly jednak vypočteny relativní četnosti, jednak byl u každého výroku spočítán aritmetický průměr, který vyjadřuje koeficient subjektivní míry hodnocení (čím je hodnota koeficientu vyšší, tím více respondenti s daným výrokiem souhlasí).

Následně byly testovány hypotézy. Závislosti mezi proměnnými byly zjišťovány pomocí testu dobré shody chí-kvadrát a těsnost vztahu Cramérovým koeficientem kontingence. Vybraná data byla agregována do čtyřpolních tabulek (sloučeny byly odpovědi: zcela souhlasím a spíše souhlasím; spíše nesouhlasím a zcela nesouhlasím) a byl u nich vypočten podíl šancí (*odds ratio*). Rozdíly mezi proměnnými (pravostranná alternativa) ve čtyřpolních tabulkách byly testovány s využitím rozdílu mezi dvěma poměry. Statistické testy byly provedeny s využitím programu *Statistica Cz 10* na asymptotické hladině významnosti $\alpha = 0,05$ (pokud není uvedeno jinak).

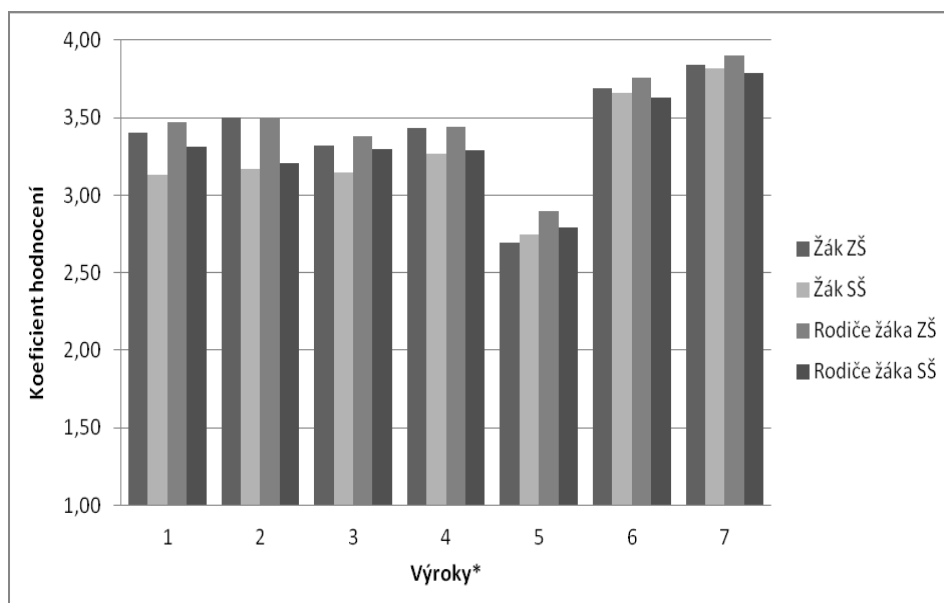
¹ V textu budeme používat zkrácené označení *střední škola*, *žáci středních škol* a *rodiče žáků středních škol*.

3. Výsledky a diskuze

Respondenti se měli v dotazníku na čtyřbodové alfanumerické škále (4 – zcela souhlasím; 3 – spíše souhlasím; 2 – spíše nesouhlasím; 1 – zcela nesouhlasím) vyjádřit k baterii sedmi výroků:

1. Dosáhnout co nejvyššího vzdělání je v životě důležité.
2. Výběr střední školy ovlivní další život.
3. Výběr vysoké školy ovlivní další život.
4. Souvislost mezi tím, jakou má člověk školu a jakou má pak práci, je velká.
5. Studovat v zahraničí je dnes pro úspěšný život důležité.
6. Studovat to, co člověka baví, je v životě důležité.
7. Dělat práci, která člověka baví, je v životě důležité.

Přehledné znázornění hodnocení baterie výroků všemi skupinami respondentů je zachyceno v obr. 1.

* Legenda k výroky (vodorovná osa):

- 1 – Dosáhnout co nejvyššího vzdělání je v životě důležité.
- 2 – Výběr střední školy ovlivní další život.
- 3 – Výběr vysoké školy ovlivní další život.
- 4 – Souvislost mezi tím, jakou má člověk školu a jakou má pak práci, je velká.
- 5 – Studovat v zahraničí je dnes pro úspěšný život důležité.
- 6 – Studovat to, co člověka baví, je v životě důležité.
- 7 – Dělat práci, která člověka baví, je v životě důležité.

Obrázek č. 1: Grafické znázornění hodnocení baterie výroků (na základě koeficientu hodnocení)

3.1 Význam dosaženého vzdělání pro život

První výrok, k němuž se respondenti vyjadřovali, zní: „*Dosáhnout co nejvyššího vzdělání je v životě důležité*“. S tímto výrokem zcela nebo spíše souhlasí 93 % rodičů žáků ZŠ, 89 % žáků ZŠ, 87 % rodičů žáků SŠ a 81 % žáků SŠ. Naopak, s výrokem zcela nesouhlasí nebo spíše nesouhlasí 19 % žáků SŠ, 13 % rodičů žáků SŠ, 11 % žáků ZŠ a 7 % rodičů žáků ZŠ (podrobné informace viz tab. 1). Odpovědi velmi zřetelně odráží hodnotové zaměření celé společnosti, kde je stále více vyzdvihována důležitost vzdělání (srov. Důvody, 2009).

Tabulka č. 1: **Relativní četnosti a koeficient hodnocení k výroku: „Dosáhnout co nejvyššího vzdělání je v životě důležité“**

Dosáhnout co nejvyššího vzdělání je v životě důležité	Odpovědi na výrok (v %)				Koeficient hodnocení
	Zcela souhlasím	Spíše souhlasím	Spíše nesouhlasím	Zcela nesouhlasím	
Žák základní školy	52,0	37,1	9,6	1,3	3,40
Žák střední školy	35,3	45,8	15,4	3,5	3,13
Rodič žáka základní školy	56,1	37,3	4,1	2,4	3,47
Rodič žáka střední školy	46,6	40,7	9,7	3,1	3,31

Mezi odpověďmi jednotlivých subjektů na tento výrok byly prokázány statisticky významné rozdíly ($\chi^2(9) = 79,396$; $p < 0,000$; Cram. $V = 0,106$). Na základě koeficientu hodnocení můžeme říci, že nejvyšší váhu připisují významu vzdělání pro život člověka rodiče žáků ZŠ ($M = 3,47$), následují žáci ZŠ ($M = 3,40$), rodiče žáků SŠ ($M = 3,31$) a jako nejméně významnou tuto kategorii hodnotí žáci SŠ ($M = 3,13$).

Abychom zjistili podrobnější informace o rodičích žáků základních škol, kteří danou kategorii hodnotili jako nejvýznamnější, provedli jsme analýzy zaměřené na rozdíly v názorech otců a matek a vliv dosaženého vzdělání rodičů na hodnocení důležitosti vzdělání pro život. V názoru otců a matek na význam vzdělání nebyly prokázány statisticky významné rozdíly ($\chi^2(3) = 5,617$; $p = 0,132$). Rozdíly jsme však identifikovali v názorech podle dosaženého vzdělání otců. Otcové s vyšším odborným nebo vysokoškolským vzděláním se 8,5krát více než otcové se základním vzděláním nebo vyučením domnívají, že dosáhnout co nejvyššího vzdělání je v životě důležité ($OR = 8,457$; $p < 0,05$). Vztah mezi názory matek a jejich dosaženým vzděláním se neprokázal ($\chi^2(4) = 3,356$; $p = 0,500$).

Testováním pravostranné hypotézy rozdílu mezi proměnnými se potvrdilo, že rodiče žáků ZŠ tuto kategorii vnímají jako 1,7krát důležitější než žáci ZŠ ($OR = 1,744$; $p < 0,05$) a 2,1krát důležitější než rodiče žáků SŠ ($OR = 2,088$; p

< 0,001). Žáci základních škol vnímají dosažení co nejvyššího vzdělání pro život jako 1,9krát důležitější než žáci středních škol (OR = 1,909; $p < 0,001$).

Poměrně vysoké hodnocení důležitosti dosaženého vzdělání pro život člověka žáky základních škol pravděpodobně souvisí s jejich *vzdělanostními aspiracemi*. Vzdělanostní aspirace jsou v období střední adolescence jedním z nejsilnějších prediktorů vzdělávací a profesní dráhy člověka. Vzdělanostní aspirace silně ovlivňují, jakou střední školu bude jedinec studovat a s jakým vzděláním nakonec vzdělávací systém opustí (Šmídová, Janoušková, Katrňák, 2008, s. 25).

V posledních letech dochází u českých žáků k proměně vzdělanostních aspirací. Roste podíl žáků, kteří si přejí dosáhnout vysokoškolského vzdělání. Vysokoškolského vzdělání chtělo v roce 1989 dosáhnout pouze 17 % a v roce 2003 již 50 % žáků posledních ročníků základních škol (Matějů, Smith, Basl, 2008, s. 384). Data získaná v roce 2010 u žáků 9. ročníků v okrese Ostrava ($n = 1\,526$) ukazují, že 53 % žáků chtělo v budoucnosti získat vysokoškolské vzdělání a 30 % žáků chtělo dosáhnout středoškolské vzdělání ukončené maturitní zkouškou. Vyučít se v oboru chtělo pouze 7 % dotázaných žáků (Balcar, Havlena, Hlad'o, 2011, s. 51). V porovnání s výsledky studie *Důvody nezájmu žáků o přírodovědné a technické obory* (2009, s. 29–30) jsou však vzdělanostní aspirace zjištěné u žáků v okrese Ostrava mírně nižší než aspirace žáků na úrovni České republiky ($n = 928$), neboť v roce 2009 na otázku, jakého nejvyššího vzdělání chtějí v životě dosáhnout, uvedlo téměř 58 % žáků základních škol, že chtějí získat vysokoškolské vzdělání. Vzrůstající trend u vzdělanostních aspirací žáků potvrzuje i srovnání výše jmenovaných studií z let 2009 a 2010 s vývojem vzdělanostních aspirací patnáctiletých žáků zjišťovaných v letech 2000–2006 šetřením PISA (srov. Martinec et al., 2007).

T. Katrňák (2006) analýzou dat z výzkumu PISA 2003 ($n = 3\,307$) prokázal, že vzdělanostní aspirace žáků základních škol souvisejí se vzdělanostními aspiracemi jejich rodičů. Většina dětí rodičů, kteří očekávají od svého potomka vysokoškolské vzdělání, chce dosáhnout vysokoškolské vzdělání, většina dětí rodičů, kteří očekávají od svého potomka maturitu, chce dosáhnout vzdělání s maturitou, a většina dětí rodičů, pro něž je dostačující vzdělání bez maturity, chce dosáhnout vzdělání bez maturity.

Ve studii, která zjišťovala důvody nezájmu žáků o přírodovědné a technické obory (Důvody, 2009), byly zjištěny vysoké vzdělanostní aspirace také u rodičů, což může vysvětlovat, proč rodiče žáků základních škol připisují významu vzdělání pro život člověka ze všech čtyř zkoumaných skupin respondentů nejvyšší váhu. Vysokoškolské vzdělání svých potomků si přeje 66 % rodičů, zakončení studia maturitní zkouškou očekává jen 29 % rodičů a pouze nepatrná část z nich očekává zakončení studia vyučením (srov. Důvody, 2009, s. 29).

Badatelé se podle I. Šmídové, K. Janouškové a T. Katrňáka (2008) shodují na významu rodinného zázemí pro rozvoj či potlačení vzdělanostních aspirací žáků. U různých sociálních skupin lze sledovat rozdíly v ochotě rodičů poskytnout jedinci nejen finanční, ale zejména psychickou podporu k formování aspirací a životních plánů.

Podle T. Katrňáka (2006) je nesporné, že na vzdělanostní aspirace mají dále vliv kognitivní schopnosti žáka (indikované výsledky matematického testu). Nadaní žáci, bez ohledu na svůj socioekonomický původ, mají vyšší vzdělanostní aspirace a usilují o dosažení vyššího stupně vzdělání než žáci méně nadaní. Vzdělanostní aspirace podmiňují také genderové a demografické charakteristiky žáků. Vyšší vzdělanostní aspirace byly T. Katrňákem (2006) nalezeny spíše u dívek oproti chlapcům a u žáků, kteří vyrůstají v úplné rodině, ve srovnání se žáky vyrůstajícími v neúplné rodině. Struktura rodiny, tedy to zdali žák vyrůstá v úplné rodině, nebo v rodině pouze s jedním rodičem, nemá na hodnocení důležitosti dosažení co nejvyššího vzdělání pro život člověka žáky základních škol vliv ($\chi^2(3) = 1,670; p = 0,644$).

Rovněž pohlaví nemá u žáků základních škol na hodnocení významu vzdělání pro život vliv ($\chi^2(3) = 3,213; p = 0,360$). Otázky genderových rozdílů vzdělanostních aspirací a jejich příčin u chlapců a dívek na základních školách diskutují ve své práci I. Šmídová, K. Janoušková a T. Katrňák (2008) a konstatují značné rozdíly v závěrech publikovaných výzkumů. Některé studie podle nich dokládají, že aspirace dívek zaostávají za aspiracemi chlapců, jiné ukazují opak nebo předkládají názor, že kategorie genderu nehraje u vzdělanostních aspirací žáků významnou roli.

3.2 Význam výběru střední a vysoké školy pro život

V. Budra et al. (2003, s. 12–14) zjišťovali přístupy mladých lidí (ve věku 20–29 let) ke vzdělání. Respondentům ($n = 2\,497$) položili otázku s úkolem zhodnotit 13 faktorů důležitých pro to, aby byl člověk v životě úspěšný, aby se prosadil. První místo, bez ohledu na dosažené vzdělání, respondenti přisoudili faktoru *být ctížádostivý, mít ambice*. Na druhém místě se umístil faktor *být schopný usilovně pracovat* a pouze u vysokoškolsky vzdělaných jedinců bylo rovnocenným faktorem *dosažené vzdělání*. U ostatních vzdělanostních úrovní respondentů se význam dosaženého vzdělání pro životní úspěch umístil až na pátém místě. Jako významnější faktory respondenti vnímali *nadání a talent* a *znalost správných lidí*. Nicméně z celkového zhodnocení je podle autorů studie zřejmé, že dosažené vzdělání je pokládáno za velmi důležitý faktor podmiňující životní úspěch, a může tedy ovlivnit další život člověka.

Přestože volba střední nebo vysoké školy není aktem ireverzibilním, jakákoliv revize či změna původního rozhodnutí v průběhu kariérového vývoje jedince je spojena s vynaložením značného úsilí. Tuto situaci popisuje

J. Strádal (2001, s. 153) na analogii nádraží a vlaku. S volbou školy je to totiž „podobné jako na nádraží. Jakmile vstoupíte do určitého vlaku, můžete sice během jízdy přestoupit a rozhodovat tak o své další trase, ale základní směr vaší jízdy už je dán. Čím více jej budete chtít změnit, tím více úsilí vás to bude stát“.

V empirickém šetření jsme se respondentů zeptali, do jaké míry si myslí, že *výběr střední školy ovlivní další život* a *výběr vysoké školy ovlivní další život*.

V odpovědích jednotlivých skupin respondentů na výrok: „*Výběr střední školy ovlivní další život*“, se prokázaly statisticky významné rozdíly ($\chi^2(9) = 103,315$; $p < 0,000$; Cram. $V = 0,120$). Nejvyšší míru významnosti připisují volbě střední školy rodiče žáků ZŠ a žáci ZŠ, přičemž oba subjekty vykazují shodný koeficient hodnocení ($M = 3,50$). Rodiče žáků SŠ ($M = 3,21$) a žáci SŠ ($M = 3,17$) hodnotí daný výrok jako méně významný, i když koeficienty hodnocení ukazují, že i tato skupina respondentů připisuje výběru střední školy pro další život poměrně velkou váhu. Informace popisného charakteru jsou uvedeny v tabulce 2.

Ze zjištěných podílů šancí můžeme k analyzovanému výroku uvést, že rodiče žáků ZŠ připisují výběru střední školy 2,2krát vyšší váhu než rodiče SŠ (OR = 2,242; $p < 0,000$) a 3,5krát vyšší váhu než žáci SŠ (OR = 3,483; $p < 0,000$). Žáci základních škol připisují významu výběru střední školy pro život 2,7krát vyšší váhu než žáci SŠ (OR = 2,720; $p < 0,000$).

Tabulka č. 2: **Relativní četnosti a koeficient hodnocení k výroku: “Výběr střední školy ovlivní další život.”**

Výrok: Výběr střední školy ovlivní další život	Odpovědi na výrok (v %)				Koeficient hodnocení
	Zcela souhlasím	Spíše souhlasím	Spíše nesouhlasím	Nesouhlasím	
Žák základní školy	59,6	32,4	6,5	1,6	3,50
Žák střední školy	40,4	40,4	15,5	3,7	3,17
Rodič žáka základní školy	56,7	36,8	5,9	0,5	3,50
Rodič žáka střední školy	43,3	43,8	12,1	0,7	3,21

Domníváme se, že význam, který této kategorii rodiče žáků ZŠ a žáci ZŠ připisovali, je ovlivněn naléhavostí rozhodování této skupiny respondentů o střední škole v době sběru dat. Vysvětlení, opřené o empirické poznatky z longitudinální případové studie, přináší P. Hlad'o (2009). Pro žáky základních škol není volba střední školy pouze aktem vyplnění přihlášky na vybranou vzdělávací instituci. Žáci si ve velké míře uvědomují důležitost a dlouhodobé dopady tohoto rozhodování pro další životní směřování, i když v hodnocení mezi nimi existují interindividuální rozdíly. Rodiče si na rozdíl od žáků uvědomují rizika, která jsou s rozhodnutím do budoucnosti spojena. Volba střední školy má podle nich vliv na profesní směřování, spokojenost a

úspěšnost žáků na střední škole, možnosti vstupu do terciárního vzdělávání, uplatnění na trhu práce apod. (srov. Hlad'o, 2009, s. 108)

Mladí lidé vstupují do terciárního vzdělávání s vcelku jednoznačnou motivací získat možnost dobré profesní kariéry a dobře placené zaměstnání. Doprovodným znakem těchto faktorů je získání vyššího sociálního statusu (Menclová, Baštová, 2006, s. 32–33). U respondentů jsme se proto snažili zjistit, jak vnímají výběr vysoké školy pro ovlivnění jejich pracovního i soukromého života.

V odpovědích respondentů na výrok: „Výběr vysoké školy ovlivní další život“, se prokázaly statisticky významné rozdíly ($\chi^2(9) = 45,069$; $p < 0,000$; Cram. $V = 0,080$). Se skutečností, že výběr terciárního vzdělávání může ovlivnit další život žáka, nejvíce souhlasili rodiče žáků ZŠ ($M = 3,38$). Za rodiči se umístili žáci ZŠ ($M = 3,32$), jejichž názory se však od názorů rodičů významně neodlišují ($\chi^2(3) = 3,953$; $p < 0,267$). Následují rodiče žáků SŠ ($M = 3,30$) a žáci SŠ ($M = 3,15$). Popisná statistika je uvedena v tab. 3.

Tabulka č. 3: **Relativní četnosti a koeficient hodnocení k výroku: “Výběr vysoké školy ovlivní další život.”**

Výrok: Výběr vysoké školy ovlivní další život	Odpovědi na výrok (v %)				Koeficient hodnocení
	Zcela souhlasím	Spíše souhlasím	Spíše nesouhlasím	Nesouhlasím	
Žák základní školy	50,5	35,2	10,0	4,3	3,32
Žák střední školy	41,4	38,3	14,3	6,1	3,15
Rodič žáka základní školy	52,5	36,5	7,9	3,1	3,38
Rodič žáka střední školy	46,0	38,8	11,3	3,9	3,30

Rodiče žáků ZŠ připisují této kategorii 1,4krát větší význam než žáci ZŠ ($OR = 1,358$; $p < 0,05$) a přibližně 2krát větší význam než žáci SŠ ($OR = 2,069$; $p < 0,000$). Předpoklad, že by rodiče žáků ZŠ připisovali volbě vysoké školy větší význam než rodiče žáků SŠ, se neprokázal ($OR = 1,198$; $p = 0,220$). Pro žáky ZŠ je výběr vysoké školy pro ovlivnění dalšího života 1,5krát významnější než pro žáky SŠ ($OR = 1,524$; $p < 0,01$). Z porovnání podílu šancí vyplývá, že názory na význam volby vysoké školy jsou u jednotlivých skupin respondentů, na rozdíl od názorů na význam volby střední školy, spíše podobné.

Pozitivní názory žáků i rodičů na význam volby střední a vysoké školy jsou důležité, neboť rozhodnutí o vyšším sekundárním a terciárním vzdělávání determinuje nejenom individuální vzdělávací a profesní trajektorie, ale může představovat i potenciální riziko exkluze v dimenzi ekonomické, individuální, sociální, skupinové nebo prostorové (např. dlouhodobá nezaměstnanost a s ní spojená ztráta sebevědomí, sebeúcty a příjmů, sociální izolace, vyloučení v určitých sociálních skupinách, propadnutí sociálně-patologickým jevům

apod.). Zdali zvolená vzdělávací dráha odpovídá možnostem a zájmům člověka, je podstatné rovněž z hlediska zdravého rozvoje osobnosti, individuální spokojenosti, úspěšnosti a využití jeho společenského potenciálu (srov. Holland, 1997).

3.3 Vztah mezi vystudovanou školou a vykonávanou prací

U respondentů jsme dále zjišťovali jejich názory na souvislost mezi získaným vzděláním a budoucím profesním životem. K tomuto účelu se v dotazníku měli vyjadřovat k výroku: „*Souvislost mezi tím, jakou má člověk školu a jakou má pak práci, je velká*“. Vliv vzdělání na finanční příjmy a zaměstnanecký status, zaměstnatelnost, jistotu pracovního místa, možnosti se dále profesně rozvíjet, růst a celkovou profesní perspektivu jsme diskutovali v úvodu. Otázkou je, zdali si respondenti důsledky vzdělání pro profesní kariéru uvědomují.

Nejvyšší míru souhlasu s výše uvedeným tvrzením vyjadřovali rodiče žáků ZŠ ($M = 3,44$) a žáci ZŠ ($M = 3,43$). Rodiče žáků SŠ ($M = 3,29$) a žáci SŠ ($M = 3,27$) s tvrzením, že mezi získaným vzděláním a vykonávanou prací existuje velká souvislost, souhlasili v menší míře. Vedle popisné statistiky (viz tab. 4) přináší detailnější informace testování podílů mezi dvěma poměry a výpočet podílu šancí.

Tabulka č. 4: **Relativní četnosti a koeficient hodnocení k výroku: “Souvislost mezi tím, jakou má člověk školu a jakou má pak práci, je velká.”**

Souvislost mezi tím, jakou má člověk školu a jakou má pak práci, je velká	Odpovědi na výrok (v %)				Koeficient hodnocení
	Zcela souhlasím	Spíše souhlasím	Spíše nesouhlasím	Nesouhlasím	
Žák základní školy	49,7	44,5	5,1	0,8	3,43
Žák střední školy	46,0	38,8	11,3	3,9	3,27
Rodič žáka základní školy	53,7	38,8	5,5	2,0	3,44
Rodič žáka střední školy	44,2	42,6	11,3	1,9	3,29

Mezi názory žáků základních škol a jejich rodičů, se neprokázaly statisticky významné rozdíly ($OR = 0,770$; $p = 0,114$). Rodiče žáků základních škol s touto kategorií souhlasí přibližně 2krát více než rodiče žáků SŠ ($OR = 1,881$; $p < 0,001$) nebo žáci SŠ ($OR = 2,229$; $p < 0,000$). V hodnocení podle pohlaví rodičů žáků ZŠ se neprokázaly rozdíly ($\chi^2(3) = 1,456$; $p = 0,693$), stejně jako podle dosaženého vzdělání otce ($\chi^2(4) = 3,042$; $p = 0,551$) či matky².

² Mezi odpověďmi matek a dosaženým vzděláním se prokázal statisticky významný vztah ($\chi^2(4) = 11,226$; $p < 0,05$). Testováním rozdílů mezi dvěma poměry se však nepotvrdilo, že by matky s vysokoškolským vzděláním nebo vyšším odborným

Rozdíly se potvrdily mezi žáky základních a středních škol. Žáci ZŠ s výrokem, že je velká souvislost mezi tím, jakou má člověk školu a jakou má pak práci, souhlasili téměř 3krát častěji než žáci SŠ (OR = 2,893; $p < 0,001$). Vzhledem k prokázané souvislosti mezi úrovní dosaženého vzdělání nebo vystudovaným oborem a uplatnitelností na trhu práce (srov. Burdová et al., 2012; Vojtěch, Chamoutová, 2011; Šťastnová, 2010), jsme u žáků základních škol a jejich rodičů zjišťovali, zdali je jejich názor na tuto kategorii ovlivněn zkušeností s nezaměstnaností v rodině (ať již krátkodobou či dlouhodobou, přítomnou nebo minulou). V názorech na výrok: „Souvislost mezi tím, jakou má člověk školu a jakou má pak práci, je velká“, se podle zkušenosti s nezaměstnaností v rodině neprokázal rozdíl ani u žáků ZŠ ($\chi^2(3) = 4,322$; $p = 0,229$), ani u jejich rodičů ($\chi^2(3) = 0,168$; $p = 0,983$).

3.4 Význam studia v zahraničí pro životní úspěch

V současné době se nabízí celá řada možností ke studiu v zahraničí. Zejména mobilita vysokoškolských studentů je jedním z klíčových prvků Boloňské deklarace, která předpokládá, že v budoucnu každý student v terciárním sektoru vzdělávání stráví část svého studia mimo vlastní školu, pokud možno v zahraničí (srov. Kotásek, 2001).

V dotazníku jsme se respondentů zeptali, zdali se domnívají, že *studovat v zahraničí je dnes pro úspěšný život důležité*. Koeficienty hodnocení naznačují (viz tab. 5), že respondenti mají tendenci s tímto tvrzením spíše nesouhlasit. Nejvýznamněji je studium v zahraničí pro životní úspěch hodnoceno rodiči žáků ZŠ ($M = 2,90$), dále rodiči žáků SŠ ($M = 2,79$) a žáky SŠ ($M = 2,75$). Nejmenší důležitost je studiu v zahraničí připisována žáky ZŠ ($M = 2,69$). Podílem šancí jsme zjistili, že studium v zahraničí je žáky SŠ hodnoceno jako 11,5krát důležitější než žáky ZŠ (OR = 11,519; $p < 0,000$).

Tabulka č. 5: **Relativní četnosti a koeficient hodnocení k výroku: “Studovat v zahraničí je pro úspěšný život důležité.”**

Studovat v zahraničí je pro úspěšný život důležité	Odpovědi na výrok (v %)				Koeficient hodnocení
	Zcela souhlasím	Spíše souhlasím	Spíše nesouhlasím	Nesouhlasím	
Žák základní školy	17,0	42,6	32,6	7,8	2,69
Žák střední školy	21,8	39,7	30,2	8,4	2,75
Rodič žáka základní školy	19,3	56,7	18,4	5,6	2,90
Rodič žáka střední školy	21,2	46,7	21,5	10,6	2,79

vzděláním připisovali danému tvrzení větší význam než matky se základním vzděláním nebo vyučené, a naopak ($p = 0,183$).

3.5 Kongruence studia a vykonávaného povolání se zájmovým zaměřením

Zájmy se projevují v každém stádiu kariérového rozhodování (srov. Fitz, Halpin, Powerová, 1993). Jako důležitá složka pohnutkové stránky lidské psychiky se přímo podílejí na vytváření životních plánů (Vallašková, 1964). Jsou-li zájmy jasně vyhraněné, má člověk daleko lepší představu o tom, co by chtěl v dalších letech dělat, ale i šance uspět ve zvoleném vzdělávání a profesi jsou daleko vyšší. Podle A. Mezery (2002) mají zájmy dále prokazatelně největší vliv na spokojenost člověka ve škole a následně v povolání.

Respondenti se měli vyjádřit k výroku: „*Studovat to, co člověka baví, je v životě důležité*“ (viz tab. 6). Pořadí hodnocení daného výroku od nejvyšší důležitosti po nejnižší, je u zkoumaných skupin respondentů následující: rodiče žáka ZŠ ($M = 3,76$), žák ZŠ ($M = 3,69$), žák SŠ ($M = 3,66$), rodiče žáka SŠ ($M = 3,63$).

Tabulka č. 6: **Relativní četnosti a koeficient hodnocení k výroku: “Studovat to, co člověka baví, je v životě důležité.”**

Studovat to, co člověka baví, je v životě důležité	Odpovědi na výrok (v %)				Koeficient hodnocení
	Zcela souhlasím	Spíše souhlasím	Spíše nesouhlasím	Nesouhlasím	
Žák základní školy	73,9	21,6	3,8	0,8	3,69
Žák střední školy	72,0	22,5	4,9	0,7	3,66
Rodič žáka základní školy	78,6	19,6	1,5	0,4	3,76
Rodič žáka střední školy	68,6	27,0	3,1	1,4	3,63

Koeficient hodnocení ukazuje, že kongruence mezi zvoleným studiem a zájmy je všemi skupinami respondentů subjektivně vnímána jako velmi důležitá.

P. Hlad'o (2009, s. 129–131) zjistil, že rodiče při zvažování typu střední školy a oboru vzdělání berou v úvahu zájmy svých potomků, neboť jsou přesvědčeni, že pokud jejich potomka bude zvolená škola bavit, bude v ní dosahovat i lepších vzdělávacích výsledků. Uvedený poznatek je pravděpodobně hlavním důvodem, proč rodiče žáků základních škol v našem empirickém šetření 2,5krát častěji souhlasili s názorem, že studovat, co člověka baví, je v životě důležité než jejich potomci ($OR = 2,497$; $p < 0,01$).

S oporou o teoretické a empirické poznatky o kariérovém rozhodování v kontextu rodiny (Katrňák, 2004 aj.) jsme předpokládali, že v rodinách s vyšším socioekonomickým statusem (SES), v našem případě s vyšším dosaženým vzděláním otce a matky, budou rodiče přikládat studiu založenému na zájmovém zaměření žáka menší míru důležitosti. Z podrobnější analýzy dat jsme zjistili, že vzdělání matek žáků základních škol nemá na hodnocení důležitosti diskutovaného výroku vliv ($\chi^2(4) = 6,156$; $p = 0,189$). U otců nebyly

pro testování splněny podmínky dobré aproximace. Vliv vzdělání na hodnocení výroku: „Studovat to, co člověka baví, je v životě důležité“, se dále nepotvrdil ani u matek ($\chi^2(4) = 1,811; p = 0,771$), ani u otců ($\chi^2(4) = 2,050; p = 0,727$) žáků středních škol.

Uvedená zjištění považujeme za pozitivní, neboť přístup a strategie rodičů při kariérovém rozhodování jsou do velké míry ovlivněny SES. Příčinou je podle D. Reayové a S. J. Balla (1998) odlišné chápání štěstí dítěte. Zatímco rodiče s nižším SES často hovoří o štěstí dítěte v přítomnosti, zde a právě teď, rodiče s vyšším SES pracují spíše s koncepcí budoucího štěstí. Pojem štěstí není v jejich pojetí svázán s aktuálními preferencemi dítěte, ale anticipací a projektováním toho, co by mohlo pro dítě představovat štěstí v dospělosti. Poněvadž tento pohled štěstí předpokládá závislost na vzdělávacím úspěchu, stávají se děti subjektem řízení a vedení, které zajišťuje pozitivní přijetí vzdělávacích cílů stanovených rodiči (srov. Carroll, Walford, 1997).

Ke shodným poznatkům v českém prostředí dospěl T. Katrňák (2004). Ve své kvalitativní studii zjistil, že v rodinách s nižším SES (zkoumanou skupinou byly tzv. *dělnické rodiny*) do kariérového rozhodování rodiče nezasahují a volbu ponechávají na dětech. Tento přístup je podle nich předpokladem rozhodnutí pro to, co je bude bavit. Když si školu děti navíc zvolí samy, tak nemohou rodičům vyčítat, že by je nutili do něčeho, co nechtěly. Jakýkoliv nátlak, jakýkoliv způsob ovlivňování dalšího studia a budoucího povolání, nepovažují za vhodný. Nátlakem se podle nich potlačuje osobní rozhodnutí dítěte, vycházející z jeho preferencí a zálib, což by v konečném důsledku mohlo vést k tomu, že by se dítěti ve zvolené škole nemuselo líbit a poté by v ní nemuselo vydržet a dokončit ji. V samostatné volbě vidí rodiče s nižším SES především záruku spokojenosti dítěte.

Naopak, rodiny s vyšším SES vykazují v oblasti volby vzdělávací dráhy vysokou míru kontroly maskovanou možností demokratického rozhodování (Reayová, Ball, 1998). Kariérové rozhodování je podle těchto rodičů příliš důležité, aby bylo zcela ponecháno na dětských preferencích. Rodiče hovoří o naivních, důvěřivých dětech, které potřebují být chráněny před špatnými vlivy nebo rozhodnutím. Vysoké vzdělanostní aspirace rodičů s vyšším SES mohou vést při rozhodování o vzdělávací dráze k absenci zvažování zájmového zaměření žáka, což může ovlivnit jeho spokojenost jak v průběhu či po absolvování vzdělávání, tak v profesní kariéře (srov. Trhlíková, Vojtěch, Úlovcová, 2008; Křížová et al., 2008; Super, 1953).

Dále jsme analyzovali odpovědi žáků základních a středních škol. Statistické rozdíly v hodnocení výroku: „Studovat to, co člověka baví, je v životě důležité“, se u nich neprokázaly (OR = 1,240; p = 0,204).

U žáků v období středí adolescence (členění adolescence podle P. Macka, 2003) je třeba konstatovat poměrně široké zájmové zaměření, nevyhraněnost

zájmů a jejich kolísání (Hořánková et al., 1995). D. Doubek a M. Levínská (2005) upozorňují, že hlubší a trvalejší zájmy má na konci základní školy jen málo žáků a většina z nich vůbec neví, co je baví natolik, aby si podle toho vybrali své další vzdělávání nebo profesní orientaci.

Rizika zájmového zaměření adolescentů se vztahují také k rozhodování o budoucí profesi. Respondenti se proto měli v baterii výroků vyjádřit k tvrzení: „*Dělat práci, která člověka baví, je pro život důležité*“.

Východiskem pro zařazení tohoto tvrzení do dotazníku nám byla teorie pracovních typů osobnosti a pracovního prostředí J. L. Hollanda (1997). Většina lidí patří podle této teorie k jednomu z šesti osobnostních typů, představujících osobní orientaci nebo životní styl. Jedinci mají tendenci vyhledávat pracovní prostředí, které odpovídá jejich postojům a hodnotám a umožní jim přijímat přiměřené úlohy a role. Soulad mezi profilem osobnosti a podmínkami pracovního prostředí podle J. L. Hollanda determinuje pracovní spokojenost, stabilitu a výkonnost v povolání. Lidé, kteří si zvolí práci v prostředí, které se shoduje s jejich pracovním typem osobnosti, budou ve zvoleném povolání pravděpodobněji úspěšnější a spokojenější. Při kariérovém rozhodování by proto měl být brát v úvahu pracovní typ osobnosti a vybírána povolání, která jsou s ním kompatibilní, tj. která jsou pro daný typ osobnosti vhodná. Obě tato hlediska jsou klíčová pro přiměřené rozhodování o kariérové dráze (srov. Malotínová, 2002).

Koeficienty hodnocení výroku: „*Dělat práci, která člověka baví, je pro život důležité*“, potvrzují vysoký význam, který mu žáci i rodiče přikládají. S tímto tvrzením nejvíce souhlasí rodiče žáků ZŠ ($M = 3,90$), následují žáci ZŠ ($M = 3,84$), žáci SŠ ($M = 3,82$) a rodiče žáků SŠ ($M = 3,79$). Podrobné informace uvádí tab. 7.

Tabulka č. 7: **Relativní četnosti a koeficient hodnocení k výroku: „Dělat práci, která člověka baví, je pro život důležité“**

Dělat práci, která člověka baví, je pro život důležité	Odpovědi na výrok (v %)				Koeficient hodnocení
	Zcela souhlasím	Spiše souhlasím	Spiše nesouhlasím	Nesouhlasím	
Žák základní školy	73,9	21,6	3,8	0,8	3,84
Žák střední školy	84,3	13,4	2,1	0,2	3,82
Rodič žáka základní školy	90,9	8,7	0,3	0,1	3,90
Rodič žáka střední školy	81,8	15,6	1,9	0,7	3,79

Rodiče žáků základních škol s tvrzením, že „*dělat práci, která člověka baví, je pro život důležité*“, souhlasí 3,7krát více než žáci základních škol ($OR = 3,647$; $p < 0,05$), téměř 6krát více než žáci středních škol ($OR = 5,959$; $p < 0,01$) a 6,7krát více než rodiče žáků SŠ ($OR = 6,649$; $p < 0,001$). Mezi žáky základních a středních škol nejsou v hodnocení tohoto výroku statisticky

významné rozdíly ($OR = 1,634$; $p = 0,127$). Aby vzdělávací dráha nebo profesní uplatnění korespondovaly se zájmovým zaměřením jedince, je pro všechny skupiny respondentů velmi důležité.

4. Shrnutí a závěr

Na základě empirických dat se nám podařilo detailně zmapovat a porovnat názory žáků základních škol, žáků středních škol a jejich rodičů vztahující se k subjektivnímu hodnocení významu dosaženého vzdělání, výběru vyššího sekundárního a terciárního vzdělávání pro život člověka, souvislosti absolvované školy s budoucím pracovním uplatněním, důležitosti zahraničních studijních zkušeností pro úspěšný život a kongruence zvolené vzdělávací a profesní dráhy se zájmovým zaměřením jedince.

Z provedených analýz vyplývá, že respondenti připisují většině hodnocených výroků poměrně vysokou váhu. Koeficienty hodnocení – až na výrok „studovat v zahraničí je dnes pro úspěšný život důležité“ – přesahují hodnotu 3. Znamená to tedy, že respondenti inklinují k částečnému či úplnému souhlasu s danými výroky. Z metodologického hlediska je však nezbytné upozornit na fakt, že výroky byly v dotazníku formulovány všeobecně, a nikoliv v 1. osobě jednotného čísla. Existuje proto určitá míra pravděpodobnosti, že tato skutečnost ovlivnila odpovědi respondentů pozitivnějším směrem.

Žáci i rodiče nejvíce souhlasí s výrokem, že „dělat práci, která člověka baví, je v životě důležité“ a výrokem „studovat to, co člověka baví, je v životě důležité“. Jak bylo uvedeno, zájmové zaměření je významným faktorem kariérového rozhodování. Jedinci jsou při svém rozhodování motivováni především tím, aby zvolená vzdělávací nebo profesní dráha korespondovala s jejich aktuálními zájmy. Některými teoretiky kariérového vývoje je navíc období adolescence chápáno jako zájmová fáze profesionálního vývoje, tzn., že v jejím průběhu mají zájmy na kariérové rozhodování převažující vliv (srov. Ginzberg, 1979; Super, 1957). Prezentované empirické a teoretické poznatky implikují naléhavé úkoly pro edukační a poradenskou praxi. V rámci výchovně-vzdělávacích a poradenských aktivit by měly být u žáků rozvíjeny kompetence pro racionální kariérové rozhodování, jež by nemělo reflektovat pouze zájmové zaměření, ale mělo by být kompromisem mezi osobními hodnotami, přáními, cíli, zájmy, schopnostmi, předpoklady a vnějšími podmínkami světa práce.

Koeficienty hodnocení u výroků „dosáhnout co nejvyššího vzdělání je pro život důležité“, „výběr střední školy ovlivní další život“, „výběr vysoké školy ovlivní další život“ a „souvislost mezi tím, jakou má člověk školu a jakou má pak práci, je velká“, se pohybovaly v intervalu 3,13–3,50. Ve všech případech s uvedenými výroky nejméně souhlasili žáci středních škol. Zde je nezbytné upozornit, že koeficienty hodnocení u této skupiny respondentů vznikly

agregací názorů žáků jak maturitních oborů, tak i oborů ukončených závěrečnou zkouškou s výučním listem. U absolventů nematuritních oborů lze očekávat nižší vzdělanostní aspirace a vnímaný význam vzdělávání pro životní úspěch. Žáci, kteří ukončí středoškolské vzdělání výučním listem, navíc nemohou pokračovat v terciárním vzdělávání, což se mohlo do hodnocení rovněž promítnout. Diferencované odpovědi žáků maturitních a nematuritních oborů by proto mohly vést k odlišným poznatkům.

U výroku “výběr střední školy ovlivní další život” je patrný rozdíl v názorech subjektů na úrovni nižšího sekundárního vzdělávání a vyššího sekundárního vzdělávání. Rozdílné odpovědi těchto skupin respondentů jsou pravděpodobně dány tím, že pro žáky základních škol a jejich rodiče je volba střední školy náležitým úkolem. Uvědomovaný význam a dlouhodobé dopady rozhodování o střední škole pro životní spokojenost a profesní kariéru člověka, zjištěný u žáků základních škol a jejich rodičů, je pozitivní, neboť se významně projevuje v jejich přístupu k rozhodování a uplatňovaných strategiích.

Nejmenší míru souhlasu respondentů jsme zaznamenali u výroku “studovat v zahraničí je dnes pro úspěšný život důležité”. Podle očekávání s tímto výrokem ze všech skupin respondentů nejvíce souhlasili rodiče, kteří si uvědomují význam studijních zkušeností získaných v zahraničí pro budoucí životní (resp. profesní) úspěch. Vysvětlení, proč je studium v zahraničí oproti jiným výrokům žáky připisován nižší význam, nacházíme v jejich motivech. Důvody pro studium v zahraničí, zjištěné u studentů účastnících se programu Erasmus, mají podle H. Vossensteyna et al. (2010, s. 4) primárně vztah k osobnímu rozvoji a životním zkušenostem. Pozitivně je na studiu v zahraničí hodnocena možnost žít v cizí zemi, poznávat její kulturu, nové lidi a naučit se cizí jazyk. Očekávaný přínos pro budoucí kariéru je méně prioritním faktorem.

Současný výzkum v oblasti přechodu absolventů základních a středních škol mezi vzdělávacími stupni a na trh práce byl zaměřen především na poznání faktorů, které jejich rozhodování ovlivňují. Kariérové rozhodování je však konkrétním a jedinečným procesem, který je ovlivněn kontextuálními a procesuálními vlivy, a velkou úlohu v něm hrají hodnoty, postoje a názory rozhodujících se subjektů (srov. Pattonová, McMahonová, 2006). Analýzou názorů se nám odkryly oblasti, které jsou českými žáky a jejich rodiči vnímány jako důležité pro životní nebo profesní úspěch, a mohou tak ovlivňovat kariérové rozhodování. I přes cenné poznatky vyplývající z předložené analýzy musíme konstatovat, že je postihnuta jen část velice komplexní problematiky tohoto náročného a zároveň životně důležitého rozhodování.

LITERATURA

- BALCAR, J., HAVLENA, J., HLAĎO, P. 2011. *Zvolil jsem si techniku. Proč? Faktory výběru studijního oboru a střední školy žáky základních škol v Moravskoslezském kraji*. Brno : Mendelova univerzita v Brně. 118 s. ISBN 978-80-7375-484-6.
- BURDA, V., et al. 2003. *Přístup mladých lidí ke vzdělávání a jejich profesní uplatnění*. Praha : NÚOV. 89 s.
- BURDOVÁ, J., et al. 2012. *Uplatnění absolventů škol na trhu práce – 2011*. Praha : Národní ústav pro vzdělávání. 99 s.
- CARROLL, S., WALFORD, G. 1997. Parents' Responses to the School Quasi-Market. In *Research Papers in Education*, roč. 12, č. 1, s. 3-26.
- DOUBEK, D., LEVÍNSKÁ, M. 2005. Profí-volba v růžové třídě. In *Profí-volba z deváté třídy*. Praha : Univerzita Karlova, s. 51-95. ISBN 80-7290-216-4.
- Důvody nezájmu žáků o přírodovědné a technické obory : výzkumná zpráva* [online]. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2009 [cit. 2012-06-25]. Dostupné na <http://ipn.msmt.cz/data/uploads/portal/Duvody_nezajmu_zaku_o_PTO.pdf>
- FITZ, J., HALPIN, D., POWER, S. 1993. *Grant Maintained Schools. Education in the Market Place*. London : Kogan Page, 138 p. ISBN 978-0-7494-1067-4.
- GINZBERG, E. 1979. Toward a Theory of Occupational Choice. A Restatement. In WEINRACH, S. G., et al. *Career Counseling: Theoretical and Practical Perspectives*. New York: McGraw-Hill, s. 127-134. ISBN 978-0-0706-9017-2.
- GOLDTHORPE, J. H. 1996. Class Analysis and Reorientation of Class Theory. The Case of Persisting Differentials in Education Attainment. In *The British Journal of Sociology*, roč. 47, č. 3, s. 481-505.
- HEIJKE, H., MENG, CH. 2006. *The Effects of Higher Education Programme Characteristics on Allocation and Performance of the Graduates. An European View*. Maastricht : Faculty of Economics and Business Administration, 35 s. ISBN 978-90-5321-447-3.
- HLAĎO, P. 2009. *Volba další vzdělávací dráhy žáků základních škol v kontextu rodiny: disertační práce*. Brno : Masarykova univerzita, 230 s. Školitel Zdeněk Friedmann.
- HLAĎO, P. 2010. Vliv sociálního okolí na kariérové rozhodování žáků při přechodu do vyššího sekundárního vzdělávání. In *Pedagogická orientace*, roč. 20, č. 3, s. 66-81.
- HOLLAND, J. L. 1997. *Making Vocational Choices. A Theory of Vocational Personalities and Work Environments*. Odessa, FL : Psychological Assessment Resources, 303 p. ISBN 0-9119-0727-0.
- HOŘÁNKOVÁ, V., et al. 1995. *Metodická příručka poradce pro volbu povolání*. Praha : Sociologické nakladatelství, 131 s. ISBN 80-85850-24-4.
- KATRŇÁK, T. 2004. *Odsouzení k manuální práci. Vzdělanostní reprodukce v dělnické rodině*. Praha : Slon. 190 s. ISBN 80-86429-29-6.
- KATRŇÁK, T. 2006. Faktory podmiňující vzdělanostní aspirace žáků devátých tříd základních škol v České republice. In MATĚJŮ, P., STRAKOVÁ, J., et al. *Nerovné šance na vzdělání: vzdělanostní nerovnosti v České republice*. Praha : Academia, s. 173-193. ISBN 80-200-1400-4.

- KOŠČO, J. 1971. *Psychologické poradenstvo v školskom a profesionálnom vývine. Teoretické a spoločenské predpoklady*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo. 300 s.
- KOTÁSEK, E. (ed.). 2001. *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice. Bílá kniha*. Tauris : Praha, 98 s. ISBN 80-211-0372-8.
- KŘÍŽOVÁ, E., et al. 2008. *Přechod absolventů maturitních oborů SOU do praxe a jejich uplatnění na trhu práce*. Praha : NÚOV. 32 s.
- MACEK, P. 2003. *Adolescence*. Praha : Portál. 144 s. ISBN 80-7178-747-7.
- MALOTÍNOVÁ, M. 2002. Teorie profesní volby. In BERNÝ, L., CIPROVÁ, J., MERTIN, V. *Poradce k volbě povolání: pro výchovné poradce a učitele ZŠ*. Praha : Josef Raabe, B 5.1., s. 1-14. ISSN 1801-8440.
- MARTINEC, L., et al. 2007. Motivace, aspirace, učení II. Hodnocení úrovně vzdělání v ČR s ohledem na krajskou diferenciaci. Praha : ÚIV. 151 s. ISBN 978-80-211-0543-0.
- MATĚJŮ, P., et al. 2006. (Ne)rovné šance na vzdělání. Vzdělanostní nerovnosti v České republice. Praha : Academia, 411 s. ISBN 80-200-1400-4.
- MATĚJŮ, P., SMITH, M. L., BASL, J. 2008. Rozdílné mechanismy – stejné nerovnosti: změny v determinaci vzdělanostních aspirací mezi roky 1989 a 2003. *Sociologický časopis*, roč. 44, č. 2, s. 371-399.
- MENCLOVÁ, L., BAŠTOVÁ, J. 2006. Vybrané výsledky ze sociologického šetření studentů veřejných a soukromých vysokých škol roku 2005 v České republice. In *Aula*, roč. 14, č. 3, s. 30-38.
- MEZERA, A. 2002. *Pro jaké povolání se hodím?* Praha : Computer Press. 178 s. ISBN 80-7226-651-9.
- PATTON, W., McMAHON, M. 2006. The Systems Theory Framework of Career Development and Counseling. Connecting Theory and Practice. In *International Journal for the Advancement of Counselling*, roč. 28, č. 2, s. 153-166.
- REAY, D., BALL, S. J. 1998. Making their Minds' Up. Family Dynamics of School Choice. In *British Educational Research Journal*, roč. 24, č. 4, s. 431-448.
- REIMER, D., NOELKE, C., KUCEL, A., 2008. Labor Market Effects of Field of Study in Comparative Perspective. An Analysis of 22 European Countries. In *International Journal of Comparative Sociology*, roč. 49, č. 4-5, s. 233-256.
- RYŠKA, R., ZELENKA, M. 2011. Charakteristiky vysokoškolského vzdělávání a profesní úspěch. In *Orbis scholae*, roč. 5, č. 1, s. 71-94.
- SMETÁČKOVÁ, I. (ed.). 2005. *Genderové aspekty přechodu žáků a žákyň mezi vzdělávacími stupni*. Praha : Sociologický ústav AV ČR, 233 s.
- STRÁDAL, J. 2001. *Člověk a svět práce pro 6.-9. ročník základních škol. Příprava na volbu povolání*. Praha: Fortuna. 79 s. ISBN 80-7168-778-2.
- SUPER, D. E. 1957. *The Psychology of Careers. An Introduction to Vocational Development*. New York: Harper & Row. 362 p.
- SUPER, D. E. 1953. A Theory of Vocational Development. In *American Psychologist*, roč. 8, č. 4, s. 189-190.
- ŠMÍDOVÁ, I., JANOUŠKOVÁ, K., KATRŇÁK, T., 2008. Faktory podmiňující vzdělanostní aspirace a vzdělanostní segregaci dívek a chlapců v českém vzdělávacím systému. In *Sociologický časopis*, roč. 44, č. 1, s. 23-53.

- ŠŤASTNOVÁ, P. 2010. Ekonomické souvislosti dosaženého vzdělání v ČR a v zahraničí. In *Reprodukce lidského kapitálu (vzájemné vazby a souvislosti III.)*. Praha : VŠE, s. 1-12. ISBN 978-80-245-1697-4.
- TEICHLER, U. 2007. Does Higher Education Matter? Lessons from a Comparative Graduate Survey. In *European Journal of Education*, roč. 42, č. 1, s. 11-34.
- TRHLÍKOVÁ, J., VOJTĚCH, J., ÚLOVCOVÁ, H. 2008. *Rozhodování žáků při volbě vzdělávací cesty a úspěšnost vstupu na trh práce. Sonda založená na šetření absolventů středních škol, kteří se zúčastnili jako patnáctiletí výzkumu PISA-2003 a vybraného vzorku jejich zaměstnavatelů*. Praha : NÚOV, 38 s.
- VALLAŠEKOVÁ, M. 1964. Zájmy a volba povolání. In KOŠČO, J., BLAŠKOVIC, O. *Problémy výchovy mládeže k volbě povolání*. Bratislava : SPN, s. 178-193.
- VELDEN van der, R. K.W., WOLBERS, M. H. J. 2007. How Much Does Education Matter and Why? The Effect of Education on Socio-economic Outcomes among School-leavers in the Netherlands. In *European Sociological Review*, roč. 23, č. 1, s. 65-80.
- VOJTĚCH, J., CHAMOUTOVÁ, D. 2011. *Vývoj vzdělanostní a oborové struktury žáků a studentů ve středním a vyšším odborném vzdělávání v ČR a v krajích ČR a postavení mladých lidí na trhu práce ve srovnání se stavem v Evropské unii*. Praha : NÚOV, 52 s.
- VOSENSTEYN, H., et al. 2010. *Zlepšení účasti v programu Erasmus. Shrnutí*. Brusel : Evropský parlament, 9 s.
- WALTEROVÁ, E., et al. 2009. *Přechod žáků ze základní školy na střední školu. Pohledy z výzkumů*. Brno : Paido. 107 s. ISBN 978-80-7315-179-9.

Petr Hlad' o (*1978) vystudoval Učitelství pro 2. stupeň základní školy na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Od roku 2006 působil na Pedagogické fakultě jako doktorand v oboru Pedagogika na Katedře pedagogiky a Katedře technické a informační výchovy. Disertační práci s tématem „Volba další vzdělávací dráhy žáků základních škol v kontextu rodiny“ úspěšně obhájil v roce 2009. V současné době působí jako odborný asistent na Institutu celoživotního vzdělávání Mendelovy univerzity v Brně. Věnuje se problematice volby povolání, kariérového poradenství, výchovného poradenství a didaktice odborných předmětů.

PhDr. Petr Hlad' o, Ph.D.
 Institut celoživotního vzdělávání
 Mendelova univerzita v Brně
 Zemědělská 5, 613 00 Brno
 tel.: +420 545 135 215
 e-mail: hlado@mendelu.cz